

Główczyce - centrum środk

W 1829 roku jeszcze dwie trzecie mieszkańców Główczyce posługiwało się mową kaszubska. Główczyce były wówczas, obok Cecenowa, centrum kaszubszczyzny. W 1886 roku po śmierci pastora Lohmana skasowano kazania kaszubskie, zaś w 1874 roku wieś spustoszył wielki pożar

Główczyce są miejscowością z bogatym rodowodem historycznym, sięgającym 1035 roku oraz kościelnym. Była to jedna z pierwszych i do tego wiodących gmin kaszubskich, która jeszcze w latach 1829-1886 stanowiła centrum środkowopomorskiej Cassubii, w 70 procentach rozbrzmiewającym językiem Ceynowy i Mrongowiusza. Z XIX-wiecznych zabytków w Główczycach przetrwały do dzisiaj: neogotycki kościół, kaplica cmentarna i pałac ziemian. Wg autorów „Słownika miast i wsi województwa słupskiego” - Elżbiety Świetlickiej i Alicji Wisławskiej, nazwa Główczyce pojawia się w dokumentach w XII wieku: Glovetz (1252) od Głowa. Postać kaszubska nazwy „Glovece” po niemiecku brzmi Głowicz. Główczyce są jedną z najstarszych miejscowości w regionie słupskim. Położona jest ona nad rzeką Pustynką, w otulinie Słowińskiego Parku Narodowego. Najstarsza wzmianka o Główczycach pochodzi z 1252 roku. Wymieniany jest wówczas „Ratislaus miles de Glovetz”. Od 1475 roku wieś ta wraz z przyległościami była dobrem Puttkamerów, bowiem odtąd, jako właściciel Główczyce wykazywany jest Nicolaus Puttkamer z linii nożyńskiej. Potwierdzenie nadania lennego dla jego syna Lorenza miało miejsce w 1523 i 1527 roku. Odtąd dobra pozostały w rodzinie von Puttkamer do 1945 roku. Ostatnim ich dziedzicem był Gerhard - doskonały gospodarz. W 1784 roku we wsi był folwark, młyn wodny, karczma, kuźnia i trzy karczmy. W 1829 jeszcze dwie trzecie mieszkańców posługiwało się mową kaszubska. Główczyce były wówczas, obok Cecenowa, centrum kaszubszczyzny. W 1886 roku po śmierci pastora Lohmana skasowano kazania kaszubskie, zaś w 1874 roku wieś spustoszył wielki pożar. W latach międzywojennych Główczyce były jak małe miasto. Znajdowało się tu centrum życia gospodarczego wschodniej części powiatu słupskiego. Siedzibę swoją miały trzy banki, na gości czekały trzy hotele, był zakład produkujący maszyny, cegielnia, sklepy wszystkich branż, zakłady usługowe i rzemieślnicze. Główczyce stanowiły również centrum kulturalne okolicy, działały tu towarzystwa kulturalne, sportowe,

chór mieszany i męski, Towarzystwo Śpiewacze. Obok szkoły państwowej istniała szkoła prywatna. Po 1933 roku dochodziło do antysemitycznych ekscesów i Żydzi zaczęli opuszczać Główczyce przenosząc się za granicę lub do Berlina. Już przed wojną.

Z dokumentacji Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Żabytków w Gdańsku - Delegatury w Słupsku wiadomo, że lokalizowany w południowo - zachodniej części wsi dwukondygnacyjny pałac, przypominający w rzucie literę T i stanowiący w przeszłości siedzibę rodową Puttkamerów, jest budowlą wolnostojącą i podpiwniczoną. Starsze - północne skrzydło, zbudowane około połowy XIX wieku, a przylegające doń prostopadle skrzydło południowe, dobudowano w latach 1909-1911. Główna część pierwotnego dworu (oberhof) znajdowała się na najwyższym położonym terenie we wsi i przylegała do zbocza doliny. Z ukształtowania terenu wnioskuje się, iż osadnictwo w tym miejscu mogło istnieć już w średniowieczu. Pod koniec XIX wieku zniszczeniu uległy budynki usytuowane w północno - zachodniej części założenia dworskiego, później całkowicie przebudowano pierwotny dwór w stylu neogotyckim. Zmieniono także orientację frontu budynku, przesuwając ją na kierunek północno wschodni. Przebudowy dworu na pałacyk dokonano przez dobudowanie do połowy dawnego budynku prostopadłego korpusu głównego oraz zwieńczenie wszystkich trzech szczytów neogotyckimi szczytnisami. Murowany z cegły obiekt otynkowany i przykryto dwuspadowym dachem krytym eternitem. Jego wystrój zewnętrzny ma charakter neogotycki. Główne wejście do pałacu umieszczone w północno - wschodnim narożniku, wiedzie do wnętrza przez kolumnowy portyk zwieńczony balkonem, nad którym widoczne są okna zakończone odcinkowym łukiem, ułożonym z wystających cegieł, a jeszcze wyżej ponad najniższą część dachu wystaje geometryczna, ozdobna konstrukcja, również wykonana z cegieł. Do pożaru, który miał miejsce w 1995 roku w wyposażonych w parkietowe podłogi wnętrzach zachowała się XIX-wieczna stolarka, były to m.in. klatka schodowa, boazerie i ozdobne

drzwi płycinowe z gzymsami. Szczególne zainteresowanie zwiedzających przed pożarem pałac wczasowiczów i turystów budził ekskluzywny gabinet właściciela majątku, w którym był oryginalny wystrój. Na uwagę zasługiwały drzwi reprezentacyjne, zdobione listwami bocznymi, nawiązującymi wyglądem do kolumn greckich, zakończ-

Fot. J. Maziejuk

czony ciekawym zwieńczeniem z herbem Puttkamerów. Na ścianach holu wisiły pamiętające dawnych właścicieli dwie wypchane głowy łosi oraz stał „wspinający się” na łapach niedźwiedź. Sufity zdobiły stare, stiukowe ornamenty roślinne, geometryczne kompozycje i herby rodu v. Puttkamer.

W roku 1946 Puttkamerowie - dwoje starszych ludzi - wyjechali za Odrę, a pałac stał się siedzibą miejscowego PGR. W 1992 roku ponownym wykupieniem budynku zainteresowany był Gerhard Freiherr v. Puttkamer, do transakcji jednak nie doszło i obiekt najpierw przeszedł pod zarząd Agencji Rolnej Skarbu Państwa, a następnie przejęła go gmina. Jego kubatura wynosi 3900 m sześc., zaś powierzchnia użytkowa 1227 metrów

Widokowopomorskiej Cassubii

kwadratowych. Po zniszczeniach dokonanych przez pożar samorząd dokładał starań, bo go odrestaurować. Naprawiono m.in. fiodensieclowy dach i wnętrze.

W połowie XIX w. przy pałacu założono park. U podnóża parku płynął strumień, na którym znajdował się dworski młyn. Pierwotne granice parku przebiegały od strony zachodniej i północnej po krąwędzi zbocza, od południa prawie równoległe do przebiegu obecnej ulicy Słupskiej w odległości 300 - 320 metrów od niej. Od wschodu park stykał się z podwórzem gospodarczym. Drogami dojazdowymi do parku była aktualna ulica Słupska i droga łącząca siedzibę majątku z szosą Słupsk - Wicko. Park ogrodzony był murem jedynie wzdłuż granicy północnej. Od strony za-

Wraz z przebudową dworu na pałacyk park również poddano dość gruntownej modernizacji. Przed frontem pałacu uzupełniono drzewostan świerkami pospolitymi, grabem pospolitym, dębami czerwonymi, wiązem szypułkowym, klonami, aleją kasztanowców białych oraz lipami dwulistnymi. Bezpośrednio przy głównym wejściu z podcieniem posadzono jodłowce wirgińskie. Z polany przed pałacykiem i z balkonu rozpościerał się piękny widok na wieś położoną w obniżeniu i przeciwległe wzgórze z kościołem. Inicjatorem przebudowy był ówczesny właściciel majątku Gerard v. Puttkamer. Około 1920 roku uzupełniono drzewostan parku w cisy pospolite, klony i grupy krzewów. Utrzymano jednak naturalny charakter zadrzewień, wzbogacając jedynie trasy przejść krzewami: śniegoliczką i czarnym bzem. W części południowo zachodniej znajdowały się ogrody i sady.

Zadrzewieniami na zboczach park przechodził w obniżenie łąkowe ze stawem. W parku nie było ogrodu ozdobnego, teren ogrodzony był siatką, droga dojazdowa prowadziła przez bramę, czyli wjazd od strony północnej. Park stanowił miejsce wypoczynku rezydentów i otoczenie dla dominującego obiektu architektonicznego - pałacyku.

Park zajmuje górny taras wzniesienia położonego o 10 metrów wyżej, niż otaczające go od północy i zachodu tereny oraz północno-zachodnie zbocze doliny. Nie przylega bezpośrednio do lokalnych dróg kołowych. Polanę, na której usytuowany jest pałac osłaniają od strony północnej grupy starodrzewu o kulistym układzie, a od strony wschodniej szpalery kasztanowców stanowiące część

chodniej i północnej otaczały go mokradała z rowami i strugą Główną.

Południowo-wschodnią część zespołu dworskiego zajmował dziedzińiec gospodarczy w kształcie trapezu. Dwór zlokalizowany był w tym samym miejscu co obecny pałac, ale posiadał inny rzut. Główna - południowa część dworu usytuowana była w miejscu skrzydła obecnego pałacu. Przed frontem dworu znajdował się kwadratowy podjazd z kulistym gazonem po środku. Park zajmował zachodnią część zespołu. Od południa założono sady i ogrody, które stanowiły przeszło połowę powierzchni parku. Z siedziby majątku roztaczał się daleki widok na okolicę, a jej obiekty i zadrzewienia widoczne były z szosy.

dawnej alei wzdłuż drogi dojazdowej, od południa duża grupa starodrzewu z łądnym bukiem pospolitym, od strony zachodniej szpalery buków pospolitych, jesionów i pojedynczo rosnących świerków pospolitych. Najciekawsze i najstarsze okazy drzew rosną w północno-zachodniej części parku i jest to platan klonolistny, okazały klon pospolity i wiąz szypułkowy oraz w południowo - zachodniej części parku - buki pospolite. Z miejsca, w którym rosną te drzewa rozpościera się ładny widok na dolinę, w którą przechodzi park. Od strony zachodniej dolina nie została zabudowana, park zatem prezentuje się stamtąd bardzo ciekawie. W krajobrazie wsi tworzy grupę zieleni wysoko otaczającej dominujący pałac.

Przed wprowadzeniem chrześcijaństwa na wzgórze, na którym znajduje się kościół w Głównych był miejscem kultu pogańskiego. Pierwszy kościół zbudowano na nim w XI wieku, wieżę kościelną w 1062 roku. Kościół wzmiankowany w 1577 roku spłonął w 1662, lecz został odbudowany. Nową wieżę kościelną wzniesiono w 1699 roku. W czasie przeprowadzonej w Głównych wizytacji w 1595 roku ze strony Ewangelickiego Synodu Słupskiego odłączona została od parafii miejscowości Poblocie i przyłączona do Cecenowa, a do Głównych przyłączono miejscowość Izbica. Ludność kaszubska przez długi czas utrzymywała swoją odrębność narodową. W 1773 roku wypędzony został przez mieszkańców Głównych pastor Petrus Schimański, który chciał wprowadzić kazania w języku niemieckim. Nabożeństwa i kazania w języku kaszubskim odbywały się w Głównych do 1886 roku.

Obecnie istniejący kościół parafialny pochodzi z 1881 roku i wzniesiony został na miejscu poprzedniego, starego, który wcześniej rozebrano. Fundatorami byli właściciele Głównych - Puttkamerowie. Budowlę wystawioną na planie krzyża nadał styl neogotycki. Obiekt murowany jest z cegły i kamienia, orientowany, z zakończonym ścianą prostą wyodrębnionym prezbiterium. Masywna wieża ulokowana przy prezbiterium o wysokości 42 metrów jest czterokondygnacyjna, zwieńczona ostrosłupowym dachem, otoczonym czterema sterczynami i kryta blachą miedzianą. Dwuspadowy dach nad nawą również pokryty został w latach 1980-1981 blachą miedzianą. W kościele położono strop drewniany, kolebkowy, a okna w dwóch kondygnacjach są ostrołukowe. Chór na całej szerokości wsparty został na czterech drewnianych słupkach, a na nim umieszczono organy. Wzdłuż ścian znajdują się balkony. W kościele zachowało się oryginalne wyposażenie wnętrza pochodzące z końca XIX wieku. Kościół pw. św. Piotra i Pawła poświęcony został 24 lutego 1946 roku. Od dawna wymagał remontu i skutecznie zajął się tym energiczny proboszcz ks. Tadeusz Stromski. Na część prac udało się mu pozyskać środki w ramach programu ratowania dziedzictwa kulturowego - przyznano połowę dofinansowania, resztę parafia wygospodarowała we własnym zakresie, pomogły również władze gminy. Odnowiono elewację kościoła i pomalowano ściany wewnątrz. Wyremontowano także dzwon i zegar na wieży oraz przeprowadzono kapitalny remont, a następnie dokonano konserwacji zabytkowych organów.

W 1773 roku wypędzony został przez mieszkańców Głównych pastor Petrus Schimański, który chciał wprowadzić kazania w języku niemieckim

Budynek plebani w Głowczycach został zbudowany w drugiej połowie XIX wieku, częściowo z cegły a częściowo z pruskiego muru. Stropy były drewniane, sufity zaś pokryte glinianym tynkiem z trzcina, natomiast dach pokryty dachówką. Razem z plebanią przejęto organistówkę. Były to budynki skanalizowane, zelektryfikowane i zachowane w stosunkowo dobrym stanie. Po remontach swoją funkcję plebania ta spełnia dalej. Na przełomie lat 80 i 90 XX wieku wybudowano obok niej obiekty przeznaczone na rekolekcje Ruchu Światło - Życie.

Urząd proboszczów parafii ewangelickiej w Głowczycach sprawowali kolejno: Georg Bachur, Thomas Buste, Johann Schwaz - ustanowiony w 1577 r., Thomas Becht - ustanowiony w 1620 r., Peter Grüneberg - ustanowiony w 1633 r., Paul Grüneberg - ustanowiony w 1658 r., Jakob Grüneberg, ustanowiony w 1688 r., Gottlieb Haring - ustanowiony w 1705 r., Petrus Schimanski - przez 21 lat od 1709 r., Johan Friedrich Fleischer 1777-1801, Johan Christoph Roberstein 1802-1828, Heinrich August Küssell 1829-1852, Ernst Engelbert Kornelius Karl Lohmann 1858-1885, Johannes Wegeli 1887-1909, Albert Gustaw Julius Platzer 1910-1925, Walter Sprondel 1927-1932, Johannes Bartelt 1932-1945. Kaznodziejami pomocniczymi byli: Karl Friedrich Gustaw Köhn - od 6 stycznia 1869 do lipca 1871 r., Johan Karl Hermann Theodor Laasch - od lipca 1871 r. do kwietnia 1872 r., Herman August Gottfried Sonnengurg - od 23 marca 1873 r. do 1 października 1875 r., Herman Albert Sigismund Rauh - od 4 maja 1879 r. do 1 stycznia 1880 r., Karl Ernst August Kuhl - od 19 maja 1880 r. do sierpnia 1881 r., Ludwig Wilhelm Paul Mahlendorff - od 18 maja do października 1881 r., Paul Ernst Emmanuel Franz Hoppe - od 16 maja do października 1883 r., Teodor Albert Schulz - od 26 czerwca 1884 r. do 15 grudnia 1887 r., Adolf Gottlieb Barolomaus 1888-1900, Arnold Adolf Wilhelm Gerhard Rohde 1900-1902, Paul Richard Karl Lembte 1903-1906, Franz Ferdinand Bruno Krössin 1906-1909, Bernhard Gustaw, Gotlieb Mass 1909, Johannes Philip Berthold Walter Dalmann 1909-1910.

Zajęcie powiatu słupskiego w 1945 roku przez wojska radzieckie stanowiło równocześnie koniec działania Kościoła ewangelickiego w jego dawnych strukturach, w Głowczycach jednak działalność duszpasterską nadal prowadził przez jakiś czas superintendent Johannes Bartel, znacznie dłużej luteranie mieli tu swoich lektorów. Później kaplica w Głowczycach stanowiła filiał Ewangelicko-Augsburskiej Parafii pw. św. Krzyża w Słupsku i dotąd obsługują ją duszpasterze ze Słupska.

Po przejęciu przez katolików, parafię pw. św. Piotra i Pawła w Głowczycach od maja 1946 roku do grudnia 1949 roku obsługiwali oblaci: ks. Józef Gołąbek, a następnie ks. Piotr Purgola. Zastępco administratorem parafią ks. Wojciech Malinowski - proboszcz parafii Zagórzycza. W lutym

1950 roku pracę duszpasterską w Głowczycach podjął jezuita o. Stanisław Mirek, ale po trzech tygodniach został aresztowany za działalność w Armii Krajowej. Od 60 lat natomiast posługę duszpasterską pełnił salezjanin. Pierwszy, który na polecenie władz Zgromadzenia Salezjańskiego 22 marca 1950 roku przejął placówkę duszpasterską w Głowczycach był ks. Zygmunt Kęsy. W obrębie parafii znajdowały się wówczas: Głowczyce, Będzichowo - oddalone o 7 km, Ciemino - 3 km, Izbica - 10 km, Klęcino - 2 km, Równo - 3 km, Rumsko - 4 km, Rzuszcze - 6 km, Siodłonie - 5 km, Skórzyńno - 2 km, Szczypkowice - 5 km, Warblino - 4 km, Wielka Wieś - 6,5 km, Wykosowo - 6 km. Liczba wiernych wynosiła natomiast 1917, a w 1959 roku - 2327. Pierwotnie do parafii Głowczyce należały również miejscowości, które znalazły się później w obrębie wydzielonych z niej parafii Stowięcino i Cecenowo. Według wykazu z 1995 roku do parafii głowczyckiej należy jeszcze Zgierz. Przejmując w 1950 roku kościół parafialny oraz kościoły filialne w Głowczycach ks. Z. Kąsy został objęty te dostosowane do sprawowania liturgii katolickiej. Kolejni proboszczowie ze Zgromadzenia Salezjańskiego to: ks. Zygmunt Kęsy - od 26 VI 1950 do 29 IX 1959 (+11 VII 1994 r. w Gdyni), ks. Józef Walawski - od 29 IX 1959 r. do 14 II 1966 r. (+28 IX 1990 r. w Łodzi), ks. Hieronim Piża - od 14 II do 26 VI 1966 r. (+28 IX 1995 r. w Oświęcimiu), ks. Jan Bujalski - od 29 VI 1966 r. do 1 VIII 1970 r., ks. Jan Łaskiewicz - od 1 VIII 1970 r. do 1 VIII 1976 r. (+6 III 1988 r. w Łodzi), ks. Ignacy Czarnota - od 1 VIII 1976 r. do 14 VIII 1983 r. (+29 V 1996 r. w Słupcy), ks. Franciszek Warniewski - od 14 VIII 1983 r. do 16 VII 1984 r., ks. Gustaw Zajac - od 16 VII 1984 r. do 1 VIII 1991 r. (+15 II 2001 r. w Szczecinie), ks. Lesław Głuchowski - od 1 VIII 1991 r. do 2 VI 2000 r., ks. Jacek Jaszewski - od 26 VI 2000 r. do VII 2006 r., a po nim proboszczem został ks. Tadeusz Stromski.

Proboszczom pomagali inni księża salezjanin, niektórzy z nich pełnili funkcję wikariuszy parafialnych, inni prefektów, katechetów czy administratorów wspólnoty i byli to: ks. Henryk Frączek 1957-1958 (+11 VII 1991 r. w Kutnie); ks. Alfred Piotrowicz 1958-1959 (+8 XI 1977 r. w Warszawie); ks. Tadeusz Rusiniak 1958-1959 (+25 XI 1988 r. w Trzcinnie); 1966-1970; ks. Józef Sawicki 1959-1960; ks. Jan Majewski (1960-1961); ks. Jan Awsiukiewicz 1961-1962; ks. Ignacy Pływaczyk 1962-1963 (+14 XI 1991 r. w Czaplunku); ks. Stanisław Szmidt 1963-1964; ks. Stanisław Kucharewicz 1964-1968 (+11 IX 1984 r. w Rumi); ks. Stanisław Szoka 1964-1966, 1981-1982 (+28 VII 1993 r. w Szczuczynie, Białoruś); ks. Tadeusz Podołowski 1968-1974 (+4 I 2000 r. w Rumi), ks. Mieczysław Woźniak 1971-1972; ks. Andrzej Zdźborski 1972-1976; ks. Kazimierz Lewandowski 1974-1977, ks. Marian Leśniak 1976-1981 (+28 października 1987 r. w Boleszkowicach), ks. Jan Czechowicz 1977-1983 (+1 II 2002 r. w Rzep-

czynie); ks. Franciszek Roslan 1982-1991; ks. Gwidon Ekert 1983-1987; ks. Feliks Łobos 1987-1991; ks. Mirosław Formela 1991-1993; ks. Kazimierz Machnikowski 1992-1995; ks. Tadeusz Stromski 1993-1998; ks. Wiesław Jaworski 1994-1996; ks. Zenon Mach 1996-1997; ks. Czesław Chmielewski 1998-1999; ks. Czesław Neníkowi 1998-2000; ks. Janusz Tkaczyk 1999-2001, ks. Piotr Kowalkowski 2000-2007, ks. Piotr Przyborski 2001-2004, ks. Zdzisław Toll 2002-2004, ks. Leszek Głowczyński 2004-2006, ks. Leszek Pałac 2006-2008, ks. Grzegorz Stępiak 2007... oraz od 2008 r. ks. Jerzy Czaja 2008.

Pracę kapłanów wspierali odbywający tu praktykę duszpastersko - pedagogiczną asystenci: kl. Dionizy Dubilis 1952-1953, kl. Dominik Bobiński 1953-1954, kl. Tadeusz Drózd 1954-1955, kl. Zenon Jarosz (1954-1955, kl. Henryk Jendryczka 1955-1956, kl. Stanisław Nurkowski 1955-1956, kl. Ryszard Ukleja 1956-1957, kl. Stanisław Szmidt 1957-1958, kl. Włodzimierz - Łysakowski 1959-1960, kl. Arkadiusz Dąbrowski 1960-1961, kl. Marian Leśniak 1960-1962, kl. Józef Ziółkiewicz 1962-1963, kl. Władysław Nalepka 1988-1989, kl. Piotr Sikorski 1989-1990, kl. Tomasz Słaboszewski 1990-1992 i kl. Józef Jasio 1995, kl. Krzysztof Szynkowski 2002-2004. Klerycy asystenci zajmowali się z reguły katechizacją, ministrantami, pracowali także jako kościelni i organisci.

W posłudze duszpasterskiej nie bez znaczenia była również pomoc kierowanych przez przełożonych inspektorialnych do Głowczyc koadiutorów (braci zakonnych), a byli to: ks. Franciszek Niemierka 1966-1967, ks. Stanisław Boruch 1967-1970, ks. Bogusław Brzosko 1976-1976 (zmarł 22 lutego 1988 r. w Lutomiersku), ks. Stanisław Nowogrodzki 1980-1988, ks. Stanisław Łapiński 1992-1993. Pełnili oni najczęściej funkcję kościelnych oraz zajmowali się pracami gospodarczymi.

Do parafii od zakończenia wojny należał kościół filialny pw. św. Józefa w Izbicy, a po transformacji politycznej i przemianach ustrojowych w Polsce z 1989 roku, dzięki staraniom duszpasterzy z Głowczyc, wybudowane zostały dwa nowe kościoły filialne: jeden pod wezwaniem MB Wspomożenia Wiernych w Będzichowie, a drugi pw. NSPJ w Szczypkowicach.

Po II wojnie światowej parafia w Głowczycach znajdowała się w granicach ustanowionej 15 sierpnia 1945 roku przez ówczesnego Prymasa Polski kard. Augusta Hłonda Administracji Apostolskiej Kamieńskiej, Lubuskiej i Prałatury Pilskiej - przekształconej w 1951 roku w Ordynariat Gorzowski - nazywany potocznie Diecezją Gorzowską. Następnie na mocy bulli papieża Pawła VI z 28 czerwca 1972 r. Episcoporum Poloniae coetus weszła w skład wydzielonej z tegoż Ordynariatu Diecezji Koszalińsko-Kołońskiej, a po ogłoszeniu 25 marca 1993 roku bulli Jana Pawła II Totus Tuus Poloniae Populus stanowi część Diecezji Pelplińskiej.

Eugeniusz Wiązowski, Kobylnica